

[POSLJEDNJI GOVOR U SABORU – “GLEDE NEKIH
OBJEĐENJA”]

13. prosinca 1886.

Molim riječ po poslovniku po § 38. Imam odgovoriti na njeke osobne primjedbe. Je li mi je dozvoljeno?

Visoki Sabore, niti je lijep niti je koristan onaj običaj koji se uvukao u ovu visoku sabornicu, po kojem, moram reći, žalosnom običaju više se govori o osobnostih nego o predmetih koji su u raspravi.

Ja velim da to niti je lijep – oprostite, govorim objektivno – niti koristan običaj za javne poslove. Lijep nije jer drugdje parlamenti gledaju da u miru rade, a koristan nije jer se tim ne samo sije razdor ionako dosta velik u ovoj zemlji, nego, dapače, glasi osvete i mržnje dobivaju intenziju takovu da ovi glasovi sa svojom strujom udaraju o stijene koje su preko dvadeset, preko deset, preko šest godina od ove sabornice daleko.

Gospodo moja! Ja sam bio ni zaslugom svojom ni ambicijom svojom dva puta na čelu posala ove zemlje. Prvi put godine 1860–1865. u Beču, to čini pet godina; drugi put, opet isto tako bez zasluga i bez svoje ambicije, opet na onoj (banskoj) stolici.

Gospodo moja, da sam ja bio redatelj teatra ili da sam bio sufler, već bi mi to doznačivalo neko mjesto u historiji makar teatra hrvatskoga; ali ja sam bio na čelu javnih posala ove zemlje, i kao takav naravno da mala moja osoba spada u historiju, bilo to prijateljem i neprijateljem mojim milo i drago ili ne, bilo to meni samomu povoljno ili ne, osoba moja spada u hrvatsku historiju. Ja se dakle ne mogu oteti tomu, jer kad se govori o historiji onih epoha u kojih sam ja bio na čelu javnih posala ove zemlje, ja se ne mogu oteti tomu da se govori i o meni, jer to je posve naravno da svaka zemlja u historiji pamti i rado se i nerado prošastih epoha sjeća.

Ja velim opet da se ja tomu ne protivim, ali što je pravo svakoga čovjeka, to je ono da može zahtijevati da se o historiji njegovoj govori *sine ira et studio*, da se govori istinito. I onda kad me u sabornici ovoj nije bilo i otkada sam njekim sjednicam prisustvovao ovdje, vidim da se njekako tu sa gnjevom proti meni govori. Gospodo moja! Ja više ništa ne imam spomenuti: zaboravite strasti, i ako hoćete suditi ob mojoj administraciji, onda govorite onako kako se pristaje ljudem ljubećim istinu. Prvo je pravilo u historiji pisati historiju *sine ira et studio* i govoriti narodu istinu. Tomu, gospodo, niti ja niti ikoji od vas oteti se neće, ali, kako velimo, uvijek mora to pravilo biti na prvom mjestu. Ja sam došao u historiju kao (Ne čuje se.), on je došao na svoj *consulatus*, a ja sa svojima dvima mjestima koje sam zauzimao.

Sada, gospodo, zašto sam riječ danas uzeo, ne bi bilo sve u redu što govorim, nego u početku ove godine, kad se je radilo o ljetošnjem budžetu*, kad se je došlo do stavke koja govori o svoti koja je raspoloživa banu, bilo je u ovoj sabornici rečeno da je Mažuranić, da sam ja s tom svotom po nepravu raspolagao. Meni se čini da onoga gospodina koji je to rekao, ovdje nema, zato mi je teško govoriti o toj stvari, i to je bila poglavita svrha zašto sam ja riječ uzeo. Jer, gospodo, što se reče, mora imati svoga temelja, još većma ono što se govori na javnom mjestu pred toliko poštenih ljudi. A ja ću vam kazati, gospodo, ovo: da g. Josipović ništa ne zna, niti može znati, on je u tom upravo toliko znao koliko bih ja pošteno govorio kad bih rekao da je on imao ruku u mošnji slavne svoje općine kojoj na čelu stoji. Kad sam ja odstupio od stolice banske, došao je moj nasljednik, plemeniti grof Pejačević. Ja sam mu predao službu i bilo je govora o tom ima li kakvih novaca raspoloživih; ja sam rekao: nema, rekao sam zato jer kad sam ja došao onu jesen 1873. godine na kormilo, ja nisam dobio ni prebitoga jednoga krajcara.

Ja sam bio šest godina, šest godina i pol na onoj stolici**; ono što je Sabor odredio, toliko sam ja dao, niti više niti ma-

* Mažuranić piše *budgetu*.

** Misli se na bansku stolicu.

nje. Sudite dakle po tom kako se zove ono kad se tako govori pred ovolikim svijetom, pred ovolikimi poštenimi lici i uglednimi muževi. Kako se zove taj postupak?

Ja znam i opravdavam sam ponješto, jer je on čovjek koji govori i misli onako kako zna, jer nitko nije ni bolji ni gorji nego ga je stvorio Bog i kako ga uči njegovu poštenje. Otkuda je on to mogao saznati? Ja samo to znadem da mu plemeniti grof Pejačević nije mogao toga kazati niti posredno niti neposredno.

Sada bih o tom predmetu ja još želio da govorim, da mi se dozvoli malo obratiti se na njeke riječi koje su se ovdje prigovorile.

Gospodin Pavić jučer ili prekjučer imao je dobrotu u svom jako lijepom govoru spomenuti da pošto je ova zemlja pretrpila Dvorsku kancelariju, da se je tako i tako dalje događalo i razvila historija. Ovaj izraz "pošto je pretrpila Dvorsku kancelariju" čini se meni da nije na svom mjestu. Jer što se pretrpiti dade? Bolest, kolera, kuga, kiša, snijeg itd., to se trpi, ali ja velim g. Paviću da je Dvorska kancelarija bila takova koje nije trebalo trpiti, nego da je imala svojih dobrih i jako dobrih strana.

Dvorska kancelarija je, gospodo, u rukuh Hrvatske bila metla koja je tuđe elemente izmela iz Hrvatske. Dvorska kancelarija bila je ona ruka koja je uvela opet stare, bar provisorno stare institucije ove zemlje. Dvorska kancelarija bila je ona koja je uvela hrvatski jezik u javne poslove, koja je izradila kod Njegovoga Veličanstva da je Njegovo Veličanstvo prvi put hrvatski počelo pisati i rabiti hrvatski jezik. Dvorska kancelarija uvela je hrvatski jezik, od kojega hrvatskoga jezika živi poštenu gospodin Pavić, neću reći da ne bi mogao niti drugačije živiti, ali to je njegova služba. Dvorska kancelarija uvela je vrhovne institucije u zemlji za koje ja ne znam hoće li, neće li imati života, ali ja mislim da hoće imati ako budu ljudi na svojih mjestih poštenu i naučni, dobri juriste.

Dvorska kancelarija, ili, bolje rekuć, ja, ako mi je dozvoljena riječ, načinio sam članak 42. od god. 1861, na kojem su u ono doba osnovane temeljne pravice hrvatske; to je načinila Dvorska kancelarija, ili, bolje rekuć, ja sam načinio. Bilo je historika koji su već dosada pred nekoliko godina pisali da je

to načinio jedan drugi pokretnik; ali ja vam kažem, gospodo, posve otvoreno, da u tom pogledu moram ispraviti historiju – članak 42. je djelo moje; ili ga sada vi kudili ili vi hvalili: ali moram kazati otvoreno što jest, da sam ja onaj koji je onaj članak napisao.

Kako znate, gospodo, u onom članku bilo je rečeno g. 1861. da je Hrvatska zemlja od Ugarske pravno razdijeljena, ali da je ona pripravna, ako Ugarska zemlja prizna to tadašnje razdjeljenje, da je pripravna stupiti s njom u uži savez u javnih poslovih, izuzam nastavu, pravosuđe i administraciju. Članak 42. ostao je onakov kakov je bio načinjen. Izabrani su elementi drugi koji su po njem postupali, i moram reći da su postupali prilično ili, čovjek bi rekao, posve u onom duhu u kojem je onaj članak sastavljen, samo su bili odveć meki u tom da prethodno nisu zahtijevali da se prizna da je Hrvatska neodvisna od Ugarske i da kao takova neodvisna sa Ugarskom Krunom sklapa nov ugovor: žalibože da to nije rečeno u Nagodi. Ali ako nije rečeno, razumijeva se samo po sebi, za svakoga čovjeka koji objektivno sudi i pravedno, jer to ne bi imalo smisla praviti nagodu sa zemljom koja je ionako podana. To po mom mnijenju nema smisla, dakle već po tom vidimo da je ona Regnikolarna deputacija koja je Nagodu sklapala postupala dobro i patriotično i, dapače, usudio bih se – moram otvoreno reći – da su oni elementi radili patriotično.

Gospodo moja, bilo je ovdje rečeno i to da Narodna stranka laže – prama gore, da Narodna stranka vara – prama dolje.

Ja nisam tih riječi čuo, nije me bilo u sjednici, ali sam čitao da su te riječi ovdje pale. Tko je Narodna stranka? Onaj isti veleštovani član Sabora koji je te riječi izustio spada u Narodnu stranku; dakle, kako veli Turgenjev: *Alle Russen lügen, ich bin ein Russe, ich lüge selber*. Narodna stranka lagala je prama gore, a varala prama dolje.

Gospodo moja, tu se meni čini da se među članovi iste stranke nalaze dvije frakcije; jer da nisu tu dvije frakcije, onda bi jedna rekla: nemojte, gospodine, tako govoriti. Ja moram držati, buduć da Narodna stranka nije nigdje nikakov upliv imala prama gore, a koliko ga imala prama dolje, toliko vršila ga je

pošteno: moram misliti da ovaj koji je lagao prama gore, a može biti varao prama dolje, da sam to ja.

Gospodo, ja toga nikada dopustiti ne mogu. Tko mene pozna, nikada neće reći da sam ja čovjek himben, da ja varam, lažem, to nitko neće reći. I da mi je, gospodo moja, ikada tko takovo pitanje stavio: kakav je tvoj simbol političke vjere, ja bih mu rekao: ja mislim da ti to znaš, sav život moj svjedoči što sam i otkuda sam; ali nije me toga nitko pitao, jer je svaki od prvoga početka znao – i onda kad sam došao u Beč godine 1860. i kad sam došao g. 1873. na bansku stolicu – kakav sam čovjek; meni nije bilo potrebe lagati, svaki je znao da je to čovjek koji ima svoja načela, koji je, uostalom, vjeran kralju i zemlji.

Gospodo, da mi je tko rekao: kaži tvoj simbol političke vjere, koji je? Ja bih rekao: suvišno baš pitati; ali, kad me ne poznaš, reći ću ti; i ja bih rekao: ja sam Hrvat; ja bih rekao: vjerujem u Kraljevinu Hrvatsku, u njezinu prošlost, u njezinu sadašnjost i – ako Bog da – u njezinu budućnost; vjerujem u kralja hrvatskoga, koji je u jednoj te istoj nerazdruživoj osobi spojen sa cesarom austrijskim, sa kraljem českim, sa kraljem ugarskim.

Ljubav moja spada momu narodu, štovanje moje svim narodom, ne samo jednomu, nego svim koji su s nama u jednom gnijezdu – u ovoj Monarkiji.

Ljubav, gospodo, nije pojam koji spada u politiku, nego štovanje interesa i svojih i tuđih, to su pojmovi koji se u politici upotrebljuju; ljubav ima samo u familiji posla; ona ima posla među iskrenimi članovi jednoga te istoga dijela ili čovječanstva ili naroda. Ja mislim da bi s tim simbolom vjere mogao biti svaki zadovoljan, jer, gospodo, ja ću sasvim otvoreno kazati, ja držim da bez ovoga simbola vjere nitko ne može biti ni sin domovine, bez ovakova simbola ne može biti nitko ni član onoga naroda u kojem se je rodio. Prije svega treba ljubiti svoj narod, a štovati ostale...